

 Psykologtidsskriftet

ORIGINALARTIKKEL

Barnehjemsgranskning og mediefokusering – deltageres opplevelser og vurderinger

Atle Dyregrov¹ og Unni Heltne

¹Senter for Krisepsykologi

atle@uib.no

Publisert: 31.07.2005

Investigation of reported malpractice in Norwegian state institutions for children

An investigation of Norwegian state institutions for children revealed a long history of professional malpractice. This article presents a study where adult subjects were asked to report about their childhood experiences. All subjects had previously witnessed for the state's commission of inquiry into institutional malpractice. A majority of subjects felt that the inquiry represented a positive rectification of previous wrongs. They also felt that their role as witness triggered emotionally painful memories. Subjects did not regret having taken part in the inquiry. They felt that a history of state malpractice had finally been exposed. Inquiries into similar types of malpractice related to other kinds of institutional care can only be encouraged when witnesses are provided with adequate psychological support.

Granskingen av forholdene ved barnehjemmene i Bergen i 1950–1970-årene avdekket omfattende overgrep. Hvordan opplevde de tidligere barnevernsbarna den inngående granskingen og all medieomtalen?

Innledning

Gjennom omfattende medieomtale og dokumentasjon fra enkeltpersoner av det som syntes å være graverende forhold ved flere kommunale og private barnehjem i Bergensområdet på 1950-, 1960- og 1970-tallet, besluttet Bergen kommune at det skulle gjennomføres en omfattende granskning av situasjonen ved 11 barnehjem i kommunen. Et granskningsutvalg bestående av tre jurister, en sosionom og en psykolog ble nedsatt 31. oktober 2001.

Granskningsutvalget intervjuet 133 personer, og flere enn 90 av disse var tidligere barnehjemsbarn. Utvalget fremla sin rapport i juni 2003 (Rapport fra granskningsutvalget, 2003). Det konkluderte med alvorlige mangler ved den praktiske og følelsesmessige omsorgen, og at flere barn hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, noen av svært alvorlig, dyptgripende og meget krenkende karakter.

For de tidligere barnehjemsbarna i Bergen har medieomtalen og granskningen vært viktig; de har opplevd å bli trodd, belastningene de har vært påført er blitt anerkjent, og Bergen kommune har tatt et ansvar for at alle som har lidd overlast vil få økonomisk kompensasjon. Samtidig har de siste årene med mediedekning og granskning medført en betydelig belastning for mange.

Fordi det har vært spørsmål om å gjennomføre tilsvarende granskninger andre steder i Norge er det viktig å lære fra erfaringene til de tidligere barnehjemsbarna fra Bergensområdet. Det var muligheten til erfaringsgenerering som var den direkte foranledningen til dette prosjektet, finansiert av Barne- og Familiedepartementet.

Internasjonalt er det så vidt oss bekjent ikke gjennomført tilsvarende studier. Vi har søkt å kartlegge dette gjennom søk på Internett og via Psyc-INFO og MEDLINE, men har ikke funnet rapporter av dette slag. I Storbritannia ble det etter flere medieoppslag om tilstanden ved barnehjem i Wales gjennomført en granskning som dokumenterte omfattende overgrep (Lost in Care, 2000). Noen undersøkelse av virkningen av å delta i selve granskningen er imidlertid ikke gjennomført.

Mål for undersøkelsen

Målet var å etablere kunnskap og forståelse for den innvirkning barnehjemsgranskningen og medieoppmerksomheten rundt denne saken har hatt for de tidligere barnehjemsbarna i Bergen. Dette for å gi et bedre grunnlag for beslutninger om lignende granskninger andre steder i Norge, og bedre bakgrunn for valg av tiltak som er nødvendige for å hjelpe de berørte personer.

Vi ønsket å undersøke følgende problemstillinger:

- Hvordan opplevde de tidligere barnehjemsbarna å møte for granskningsutvalget?
- Hvordan opplevde de perioden før og etter dette møtet?
- I hvilken grad har møtet medført at de har begynt å gjennomleve tiden på barnehjemmet uten at de har fått kontroll over disse opplevelsene igjen?
- I hvilken grad bidro medieomtalen til eventuelle tanker og reaksjoner?
- Vurderer de deltagelsen i granskningen mest positivt eller mest negativt?

Metode

Et spørreskjema ble konstruert for undersøkelsen. Vi benyttet et spørreskjema rettet mot å undersøke virkningen av forskningsdeltagelse som idégrunnlag for skjemaet (Dyregrov, 2004).

En forutsetning for gjennomføring av undersøkelsen var at deltagerne var sikret anonymitet, og at de ikke skulle belastes ytterligere gjennom nye spørsmål om deres barndomsopplevelser. Av denne grunn er antall bakgrunnsopplysninger holdt på et minimum. Gjennom et kort spørreskjema var det også vårt håp å motvirke en forventet lav svarprosent.

Bakgrunnsopplysningene som er samlet inn er kjønn, alder, antall år på barnehjem og deres egen vurdering av grad av overgrep. Videre inneholdt skjemaet 16 spørsmål angående opplevelse av granskning og medieoppslag, samt fire muligheter for egne kommentarer til spørsmålene.

Intervju

En semistrukturert intervjuguide ble utviklet. Dybdeintervjuer tillater en mer utfyllende vurdering av situasjonen, og av hva som var bra og hva som var mindre bra med granskningen. Det ble lagt vekt på å konsentrere spørsmålene om opplevelsene av granskningen, og å ikke gå inn på

barndomsopplevelsene så sant ikke respondentene ønsket det. Dette ble klargjort både i forespørselen om deltagelse og i introduksjonen til intervjuet.

Prosedyre

Spørreskjemaet ble sendt ut sammen med en svarslipp for eventuell deltagelse i intervju.

Spørreskjema og svarslipp ble sendt tilbake i separate frankerte konvolutter, slik at anonymitet ble opprettholdt for spørreskjema. I konvolutten fra Senter for Krisepsykologi fulgte det med et brev fra advokat Einar Drægebø (leder av granskningskommisjonen) som orienterte om tilgang til adresser, og følgebrev fra Senter for Krisepsykologi. I sistnevnte ble bakgrunnen for undersøkelsen forklart.

Deltagerne valgte selv om de ville la seg intervjuet ved Senter for Krisepsykologi eller hjemme hos seg selv. Tolv deltagere ønsket å bli intervjuet i lokalene til Senter for Krisepsykologi, to ønsket å bli intervjuet hjemme. En deltager med lang reiseavstand valgte telefonintervju. Intervjuene varte fra 40 minutter til 1,5 time og var rettet mot deltagerens erfaringer med granskningen. Intervjuene foregikk etter en semistrukturert temaguide med åpne spørsmål, der den som ble intervjuet i stor grad ledet temavalget selv. Intervjuene ble tatt opp på lydbånd bortsett fra i tre tilfeller, der ene av disse var telefonintervjuet. Intervjuene ble transkribert og svarene ble systematisert for å finne temaer og synspunkter som gikk igjen hos mange, og i noen tilfelle kategorisert og talt opp. Bearbeidelse har skjedd etter kvalitative analysemetoder (Kvale, 1996).

Utvalg

Antall utsendte brev var totalt 89. Seks konvolutter kom i retur med adressat ukjent. Vi mottok svar fra 45 personer, en svarprosent på 54. For å unngå ekstra belastning har vi ikke anvendt noen purring eller personlig kontakt mot potensielle respondenter, noe som kan ha svekket deltagelsen.

Totalt samtykket 39 personer til å la seg kontakte for et eventuelt intervju i forbindelse med evalueringen. Tre av disse hadde ikke oppgitt navn og telefonnummer og var derfor ikke mulig å kontakte, en person oppholdt seg i utlandet og var vanskelig å kontakte. Av de øvrige ble det trukket ut et randomisert utvalg på 15 (6 kvinner og 9 menn) som ble kontaktet over telefon og forespurt om de kunne tenke seg å la seg intervjuet om sine erfaringer fra granskningen. Randomisering skjedde ved at konvolutter ble nummerert fortløpende fra 1 til 3, og alle med nummer tre ble plukket ut. Fjorten sa umiddelbart ja til å delta, en var så pass usikker på deltagelse at en ny person ble trukket ut og

forespurt. Fjorten av intervjuene ble gjennomført i november og desember 2003, nærmere et halvt år etter at granskningsrapporten ble lagt frem, og ett i januar 2004.

Åtte av de som ble intervjuet hadde tatt imot tilbud om psykologisk oppfølging etter granskningen, to hadde andre oppfølgingstilbud, og fem takket nei til all form for oppfølging. To av disse takket nei fordi de ikke orket å fortelle hele historien sin på nytt og rippe opp i den enda en gang. En takket nei fordi vedkommende etter tiden på barnehjemmet ikke stolte på noen form for hjelpeapparat.

Resultater

Det var 61 % menn og 39 % kvinner som besvarte spørreskjemaet. Gjennomsnittsalderen var 51,3 år (mellom 37 og 64, SD = 7.1), med kvinner gjennomsnittlig noe yngre (50 år) enn menn (52 år). I gjennomsnitt hadde personene bodd på barnehjem i 8,6 år (SD = 4,6), men oppholdslengden varierte mellom 1 og 19 år.

Når respondentene ble spurt om hvordan tiden på barnehjemmet var, krysset over 90 % av for at de opplevde seg utsatt for fysiske og/eller psykiske overgrep som gjorde tiden på barnehjemmet vanskelig. To personer (5 %) opplevde den som vanskelig, men var ikke utsatt for overgrep. En person (2 %) opplevde tiden som relativt uproblematisk.

De som møtte for utvalget syntes det på forhånd var vanskelig å forberede seg til selve granskningen, og mange hadde gruet seg. Noen hadde snakket med andre som allerede var blitt intervjuet og fått vite at det var tøft å delta i intervjuet. Også disse syntes det var vanskelig å forutse hvilke reaksjoner som ville komme når de begynte å fortelle historiene sine. I intervjuene vi gjennomførte vurderte deltagerne informasjonen som ble gitt på forhånd som bra nok, selv om flere hadde problemer med å huske den helt. De fleste tok selv initiativet til å få informasjon om hva granskningen gikk ut på etter at de har sett oppslag i media. Alle vurderte informasjonen de fikk av granskningsutvalget før møtet begynte som god og oversiktlig.

Opplevelsen av møtet med granskningsutvalget

I et eget erfaringsnotat (Drægebø, 2003; se også Skjerve, 2004), har granskningsutvalget fremholdt at det ble lagt stor vekt på ivaretagelsen av personene som ble intervjuet. Dette ble understreket ved at informantene skulle ta kontakt etter eget initiativ og av egen fri vilje. Ikke noe press eller

overtaling ble nyttet for å få dem til å møte. I forbindelse med innkalling til intervju, ble alle kort orientert på telefon om utvalgets arbeid og dets mandat. Intervjuene startet med en ny orientering om utvalgets arbeid, mandatet og selve gjennomføringen av intervjuet. Det ble her vektlagt å skape en fortrolig dialog og trygghet i intervjusituasjonen. Utvalget opplyser at en innledende samtale på 10–20 minutter fungerte bra. Intervjuene bygget på en intervjumal. Et referat av intervjuet ble lest inn på bånd mens informanten hørte på, med mulighet for umiddelbart å korrigere. Kopi ble tilsendt informanten som kunne komme med korreksjoner. Både før og etter intervju var granskningsutvalgets sekretariat tilgjengelig for de som ville ta kontakt. Det var også opprettet kontakt med en erfaren klinisk psykolog som personene som var til intervju hadde mulighet for kostnadsfritt å kontakte. Oppfølging med samtaler har skjedd helt uavhengig av utvalget.

Hvordan deltagerne opplevde det å møte for granskningsutvalget fremgår av Tabell 1.

Tabell 1. Hvordan opplevde du å møte for granskningsutvalget? (N = 44).

	N	%
Svært positivt	10	23
Positivt	19	43
Nøytralt	9	20
Negativt	3	7
Svært negativt	3	7

Av de som svarte på spørreskjemaet, svarer to tredeler at de opplevde det som positivt (43 %) eller svært positivt (23 %) å møte for granskningsutvalget. Bare 14 % opplevde det som negativt eller svært negativt. Det var åpent for å skrive inn kommentarer under spørsmålet. Noen fremhevet det positive i formen på møtet og hvordan de ble godt ivaretatt:

«Positivt – human god fremføring, Brukte nødvendig tid.» (kvinne)

«Møtt med forståelse, høflighet. Følte at jeg kunne snakke uten skepsis.» (mann)

Andre kommenterer god ivaretagelse, men også opplevelsen av smerte og ubehag knyttet til møtet for utvalget (her var det flest kommentarer):

«Det mest positive var at noen endelig hørte på historiene som jeg bar på og tok meg seriøst. Kan jeg kalle noe negativt, så var det at det var en stor påkjenning å fortelle historien min til fremmede mennesker.» (kvinne)

«Positivt å bli tatt på alvor, men meget tøft å berette sin historie overfor utvalget.» (mann)

Andre fremhevet bare det positive ved å bli tatt på alvor og trodd på:

«At det jeg hadde å si ble trodd på. Seriøse medlemmer i utvalget.» (mann)

Noen fremhevet bare negative aspekter ved møtet; hvordan det «rippet» opp i gamle minner, kjentes som et forhør eller av andre grunner var vanskelig:

«Følte intervjuet mer som et forhør og samtidig kom problemene fra barnehjemmet veldig nært igjen, Det var nesten som å oppleve ‘dritten’ igjen.» (mann)

«Det var fornedrende og jævlig å fortelle litt. Mye av det verste tror jeg ingen tør å si. Har vel med selvfølelsen å gjøre.» (mann)

Kommentarene reflekterer i stor grad at formen på møtet synes å ha vært opplevd som fin og ivaretagende, men at temaene som ble tatt opp gjorde at møtet på samme tid var vanskelig. Det var viktig å bli «sett» og hørt, at man ble tatt på alvor og ble trodd, samtidig som det aktiverte vonde minner.

Det var en statistisk signifikant sammenheng mellom opplevelsen av møtet og alder (Spearman's $r = -.45, p < .05$). Jo eldre informantene var, desto mer positivt opplevde de møtene.

Under intervjuet ble informantene spurt om de kunne fortelle alt, eller om det var ting de unnlot å fortelle. Elleve svarte at det var ting de ikke fortalte om. To unnlot å fortelle ting fordi det ikke ble spurt eksplisitt om dem, mens ni sa at grunnen til dette ikke hadde noe å gjøre med måten intervjuet ble gjennomført på, men med selve hendelsene de unnlot å fortelle om. Dette var hendelser som har vært for vonde å snakke om, som har vært pinlige eller som ville medføre å henge ut andre dersom de ble fortalt. Det var de verste eller vondeste opplevelsene som ble utelatt:

«Det var ting eg unnlot å si, sa ikkje det verste, det e ting eg ikkje vil skal komme ut i det hele tatt.» (mann)

«Det var ting jeg unnlot å si noe om for å slippe å miste kontrollen mens jeg ble intervjuet.» (kvinne)

Følelsmessige aspekter ved å møte for granskningsutvalget

Gruppen ble spurt om hvordan de følelsmessig opplevde møtet (Tabell 2).

Tabell 2. Hvordan opplevde du det følelsmessig å delta i møtet? (N = 43).

	N	%
Svært godt	1	3

	N	%
Litt godt	4	9
Helt nøytralt	4	9
Litt vondt	13	30
Svært vondt	21	49

Dette spørsmålet presser informantene til å svare innen bestemte kategorier. Det kan godt hende at flere ville ønsket å ha en kategori som både ga rom for at det var godt og at det var vondt. En deltager unnlater å krysse av og skriver nettopp dette i en kommentar. Svarene levner ingen tvil om at det var emosjonelt opprørende å møte for granskningsutvalget. Men det var også en gruppe på fem personer som krysset av for at det hadde vært godt.

Informantene som ble intervjuet fortalte at de rett etter møtet for granskningsutvalget følte seg tomme og utmattede, noen følte seg urolige og noen opplevde et følelsesmessig kaos:

«Det var kaos (inne i meg) då eg gikk derfra.» (mann)

«Eg var utmattet og tom etterpå, trøtt.» (mann)

I spørreskjemaet ble det spurt om hvor positivt eller negativt møtet hadde påvirket dem i ettertid. Rundt 70 % svarte at det hadde medført mye vonde tanker og følelser, mens en femdel hadde opplevd en positiv påvirkning i ettertid. Det var en statistisk signifikant sammenheng mellom hva de opplevde på barnehjemmet og hvordan de opplevde at møtet for granskningsutvalget påvirket dem i ettertid (Spearman's $r = -.32, p < .05$). Jo mer de krysset av for fysiske og psykiske overgrep, desto mer negativt opplevde de at møtet påvirket dem i ettertid.

Da deltagerne ble spurt om møtet med granskningsutvalget hadde igangsatt tanker og følelser som de ikke lenger opplevde å ha kontroll, med var det 33 % som svarte nei, mens 49 % svarte «Ja, litt» og 18 % svarte «Ja, i høy grad». Her var det en statistisk signifikant korrelasjon mellom det å rapportere fysiske og psykiske overgrep og igangsettelse av tanker og følelser som de ikke lenger hadde kontroll med (Spearman's $r = .33, p < .05$). Jo mer de rapporterte av overgrep, desto mindre kontroll opplevde de å ha i ettertid.

Intervjudata utdyper disse tallene. Tolv av de femten informantene beskrev til dels sterke reaksjoner etter intervjuet. De beskrev tankekjør, med minner og til dels bilder fra tidligere opplevelser som ble igangsatt eller forsterket av å skulle fortelle om barndomsopplevelsene i møtet for utvalget. De beskrev at disse tankene og minnene hadde vært plagsomme og vanskelige å roe ned igjen på egen hånd. Til dels var disse reaksjonene også plagsomme på intervjutidspunktet. Flere

beskrev det som at forsvaret eller beskyttelsen mot de vonde minnene var blitt borte, og at de slet med å bygge det opp på nytt. Andre beskrev at granskningen hadde fått fram minner de ikke hadde husket tidligere:

«Det førte til at mange minner som eg ikkje har husket kom opp igjen, – kunne ikkje svare på så mye ved selve granskningen, men det at de stilte spørsmål fikk meg til å tenke på det, og så snakket eg med andre som hadde vært på barnehjemmet etterpå og gradvis kom det fram mer og mer.» (mann)

«Jeg våknet av at jeg gråt i flere måneder etterpå.» (etter granskningen) (kvinne)

Et stort flertall (81 %) krysset i spørreskjemaet av for at de ikke har angret på at de møtte for utvalget. Intervjudataene nyanserte bildet: Til tross for sterkt ubehag sa ni personer (tre kvinner og seks menn) at de hadde deltatt i en granskning på nytt også med de erfaringene de har i dag.

«Ja, eg ville ha deltatt på nytt, ville ikkje ha sittet på gjerdet uten å delta.» (mann)

«Ville ha deltatt på nytt, det er svært vondt, men noen må fortelle den historien.» (mann)

Disse sa også at ubehaget har vært verdt det og at det har vært til å leve med. Hele 29 personer (65 %) ville anbefalt andre å stille opp på en slik samtale, mens bare tre personer (7 %) ville frarådet det, resten krysset av for kategorien «nøytral».

Mediefokuseringen

Det var gjennom mediene denne saken ble satt på dagsorden. Det var selvfølgelig vanskelig for respondentene å skille ut mediedekningens påvirkning fra møtet med granskningsutvalget. Vi spurte hvordan de hadde opplevd medie-fokuseringen (Tabell 3).

Tabell 3. Hvordan har du opplevd den mediefokusering som har vært rundt barnehjemssaken i Bergen? (N = 42).

	N	%
Svært positivt	6	14
Positivt	18	43
Nøytralt	6	14
Negativt	9	22
Svært negativt	3	7

Et flertall var positiv til medieoppmerksomheten, samtidig som mer enn en firedel var negativ. Også her har nok informantene trolig lidd valgets kvaler fordi mediefokuseringen samtidig kan ha positive og negative sider. To deltagere har også krysset av for begge deler. Flere skrev også om dette i marginen ved siden av spørreskjemaet. De påpekte at samtidig som det var behørig at saken ble satt på dagsorden, var det mange vonde minner som ble vekket. Rundt halvparten opplevde at tanker og følelser som fulgte av medieoppmerksomheten var vanskelig å takle, de fleste av disse også med høy intensitet.

Nesten samtlige krysset av for at alt i alt har det vært bra at granskningen ble foretatt

Aspekter ved belastningen

På spørreskjemaet ble deltagerne bedt om å ta stilling til en rekke utsagn og si om de stemte eller ikke for dem (Tabell 4).

Tabell 4. Nedenfor følger noen utsagn som vi gjerne vil at du tar stilling til og sier om de stemmer for deg eller ikke (N varierer mellom 42 og 43).

Utsagn	Stemmer helt	Stemmer delvis	Stemmer ikke
Alt i alt har det vært bra at granskningen ble foretatt	84	14	2
Som følge av at saken er kommet opp har jeg tenkt at jeg ikke orker å leve lenger	7	12	81
Det var mye jeg ikke orket eller ville fortelle til granskningsutvalget	44	33	23
Siden denne saken begynte å versere i media har jeg hatt vanskelig med å kontrollere følelser og tanker	36	38	26
Jeg er så glad for at dette er blitt avdekket at den smerte det har igangsatt er helt underordnet	35	33	32
Jeg har lært ting om meg selv i denne perioden som gjør at jeg opplever at jeg har vokst som menneske	16	33	51
Jeg opplever ikke at det har kommet noe positivt ut av denne granskningen eller mediefokuseringen for meg personlig	23	42	35

Utsagn	Stemmer helt	Stemmer delvis	Stemmer ikke
Jeg opplever at det har kommet noe positivt ut av denne granskningen eller mediefokuseringen for andre	36	50	14
Nå har ting roet seg for meg og falt mer på plass igjen	19	31	50

Avkryssingen for disse utsagnene gir viktig tilleggsinformasjon. Først og fremst skal en merke seg at nesten samtlige krysset av for at alt i alt har det vært bra at granskningen ble foretatt. Det var en statistisk signifikant sammenheng mellom alder og det å være enig (Spearman's $r = -.38, p < .05$), og mellom år på barnehjem og det å være enig (Spearman's $r = .34, p < .05$). Jo eldre de var, jo mer sa de seg enige i at det alt i alt hadde vært bra med granskningen. Jo lengre de hadde bodd på barnehjem, jo mer uenige var de i utsagnet om at det var bra at granskningen ble foretatt. Det er bare åtte personer (17 %) som krysser av for at det stemmer helt eller delvis at de hadde tenkt at de ikke orket å leve lenger, og så mange som 80 % som sa seg helt eller delvis enig i at det var mye de ikke orket å fortelle til granskningsutvalget.

Tallene bekrefter at mange (> 70 %) har hatt vanskelig med å kontrollere tanker og følelser etter at saken begynte å versere i media. Her var det statistisk signifikant sammenheng (Spearman's $r = -.36, p < .05$) mellom det at de hadde vanskelig for å kontrollere følelser og tanker etter medieoppslag og at de krysset av for å ha blitt utsatt for fysiske eller psykiske overgrep. Til tross for den smerte saken igangsatte, var nærmere 70 % glad for at forholdene var blitt avdekket, og halvparten sa seg enig i at de hadde lært ting om seg selv som ga opplevelsen av vekst som menneske. Det var statistisk signifikant flere av dem som hadde krysset av for at de hadde opplevd fysiske eller psykiske overgrep som var glad for at forholdene var avdekket (Spearman's $r = -.33, p < .05$).

Det var et klart flertall som sa seg uenig med at det ikke hadde kommet noe positivt ut av granskningen og medie-fokuseringen for dem selv personlig (64 %), mens det var et enda klarere flertall (85 %) som mente det hadde kommet noe positivt ut av dette for andre. Rundt halvparten var enig i at nå hadde ting roet seg for dem og falt mer på plass igjen, noe som betyr at for den resterende halvpart var dette ikke tilfelle.

Andre kommentarer

Deltagerne fikk mulighet til å komme med «andre kommentarer» mot slutten av spørreskjemaet.

Noen kommenterte på hvordan minnene har kommet i ettertid:

«Det er mye som jeg ikke husket da jeg var på granskningsutvalget, men som jeg har begynt å huske etterpå, uten å ha noen å snakke med om det.» (kvinne)

«Da jeg i mitt intervju/møte med granskningsutvalget ikke husket omtrent noe negativt fra oppholdet mitt på guttehemmet gjennom flere år, var det møtet ganske enkelt for min del. I ettertid har jeg begynt å huske mer og mer av denne lite minnesverdige tid. Min historie til utvalget i dag ville ikke vært i samsvar med den historien de fikk.» (mann)

Noen reflekterte over problemene de strevde med eller hvor komplisert deres situasjon er, og over hjelpen de har fått eller får:

«I de siste 4–5 årene har jeg slitt med mareritt, lite søvn og følelser av skyld og skam. Jeg har nå gått i ukentlig samtale hos psykolog og regner med at jeg må gjøre det i lang tid fremover. Ellers er jeg nå nykter på 3. året etter å ha hatt store rusproblemer i over 30 år. Flaks at jeg lever.» (mann)

«Tok heldigvis imot tilbudet om krisehjelp hos dere. DET HJALP. Har siden gått regelmessig til en annen psykolog. Håper det kan føre til at jeg kan få dette helt ut av systemet.» (mann)

De fleste kommentarene refererte til hva de hadde gjennomlevd og håp og frykt for fremtiden:

«Det positive med at det ble satt i gang granskning i Bergen er at dette forhåpentligvis vil gagne andre barnehjemsbarn: håper at Staten og andre kommuner i landet tar ansvar for det som skjedde oss barnehjemsbarn den gangen. Vi var tross alt uskyldige barn som havnet på disse stedene av ulike årsaker.» (kvinne)

«Jeg håper på å få en liten oppreising for alt det fandskapet jeg opplevde. Årene på barnehjem, guttehem har fratatt meg min barndom, ungdom og en god del av mine voksne år som sagt det var for min del ET SANT HELVETE.» (mann)

«Jeg håper det vil være til hjelp for andre som har vært i institusjon, (barnehjem) (hadde det vondt), slik at de også kan få hjelp.» (kvinne)

Kunne noe vært gjort annerledes?

Når vi spurte respondentene om å skrive kommentarer i spørreskjemaet om noe kunne vært sagt eller gjort annerledes i forbindelse med møtet, varierte svarene en god del.

En del (8) fremhever at det var lite som kunne vært gjort annerledes:

«Nei. Man har ikke anledning å komme inn på alt. Da må man skrive bok. Håper andre kan få det bedre. At myndighetene lærer noe av rapporten.» (kvinne)

«Nei, i grunnen ikke, det er viktig å få frem tingene, og hva som har vært resultat av at en opplevde slike forhold.» (mann)

«Nei, det virket profesjonelt og ble gjennomført i en rolig og god ånd. Hadde god tiltro til utvalget.» (mann)

Noen få pekte på at forberedelsene til møtet kunne vært bedre:

«Forhåndsinformasjon ved presentasjon av metodikk (hva utvalget la vekt på) f.eks. offentlighets/myndighetsorganers rolle (barnevern, sos. helsedep. m.m.).» (kvinne)

«Ja. Et spørreskjema tilsendt oss ville gitt oss bedre tid til å huske flere hendelser enn den tilmålte intervjutiden ga oss. Spørsmålene var OK, men kom overraskende i forhold til det vi måtte ha glemt eller fortrent.» (mann)

Tre personer påpekte betydningen av at det var knyttet psykologisk oppfølging til granskningen:

«Nei, Jeg syntes de gikk frem på en fin måte, men det er ekstremt viktig med oppfølging av psykologisk krisehjelp etterpå. Det tror jeg er bra for alle som har traumer fra den tiden.» (kvinne)

«Sørget for at det var klart et kriseteam og lignende før noen av samtalene begynte. Fikk mer fyldig rapport-intervju til signering. Ble redd da jeg leste det 'flate' innholdet. Telegramstil.» (mann)

«Det burde vært en psykolog/psykiater som en kunne snakket med etter møtet. Gjerne dagen etterpå.» (kvinne)

I tillegg til disse forslagene var det syv respondenter som hadde andre forslag til endringer/ forbedringer i fremgangsmåten under intervjuet, blant annet:

«Jeg hadde følge (kontaktperson). Han var ikke ønsket inne i lokalet. Granskningsutvalget var 3 personer, og det hadde vært fint å ha med mitt følge. Jeg var den gang i terapi, ble fulgt fra xx til Bergen.» (mann)

«Har ikke noe å utsette på utvalget, men i ettertid så har jeg tenkt på at et utvalg kanskje skal gå litt mer forsiktig frem. Ikke presse for mye på når det gjelder ting som for oss var veldig sensitive. Spørre om det var greit at man går dypere inn på tingene som var vanskelig for oss å snakke om. For min del, de seksuelle overgrepene.» (kvinne)

«Ja – det var for lite med bare ett møte og så bli overlatt til seg selv. Følte meg veldig alene.» (kvinne)

«Flere strukturerte spørsmål. Lett å 'glemme' viktige ting når en bli følelsesmessig aktivert. Kunne delt intervju med flere: Nå ble det litt mye 'forhørsdommer' over settingen.» (mann)

Øvrige kommentarer omhandler litt ulike aspekter ved møtet med granskningsutvalget, blant annet:

«Er skeptisk, sett ut fra hvor hver enkelt av intervjuobjektene står mht. bearbeidelse av sin historie.» (mann)

«For liten fokusering på den psykiske delen av en slik barndom.» (kvinne)

«De kunne vært flinkere til å si at de som drev Garnes guttehem fortjener en streng straff. Ikke bare si at det er foreldet.» (mann)

I tillegg er det tre menn og to kvinner som kun skriver «Nei».

Intervjudata bekrefter disse resultatene, men utdyper også funnene: Når det gjelder selve metoden, intervjuet og gjennomføringen av dette, mente flertallet at man gjerne kan nytte samme fremgangsmåte som ved granskningen i Bergen:

«Dersom de skulle gjort det på noen annen måte, måttet de ha droppet granskningen. De kunne ikke ha gjort det annerledes.» (mann)

«Kan ikke se at de kunne ha gjort dette på en annen måte når de først skulle ha gjort det. Det er jo tøft – og du kan ikke gjøre det mindre tøft – for det har vært tøft, historien e såpass tøff!» (kvinne)

Noen informanter pekte på at man bør spørre deltagerne på forhånd om de foretrekker å bli intervjuet av menn eller kvinner, og om det er vanskelig at det er flere som intervjuer. En informant mente at man bør diskutere grundig igjennom hvem som bør intervjuer, at dette bør gjøres av erfarne terapeuter og at gjennomføringen av selve intervjuet er viktigere enn forberedelse i forkant. En annen informant mente at det er viktig at de som intervjuer har satt seg grundig inn i forholdene ved det enkelte barnehjem og at man gransker hvert barnehjem for seg.

Flere anbefalte at de som skal delta i slike granskninger forberedes på hvilke reaksjoner de kan vente seg eller hvilke reaksjoner som kan være vanlige når en forteller om vonde opplevelser fra tidlig i livet, andre er i tvil om det ville ha noe for seg å forberede deltagere på dette:

«Det bør informeres bedre om hva reaksjonen på å fortelle om slike opplevelser kan bli. At noen forteller om vanlige reaksjoner, en forberedende samtale slik at du er forberedt på hva det gjør med deg når du sitter der og blir spurt – for det er umulig å vite om dette på forhånd.» (mann)

Flertallet av informanter mente det var viktig med en eller annen form for oppfølging etter granskningen. Denne oppfølgingen burde komme tidlig i gang og gjerne være obligatorisk. Flere peker på at et obligatorisk tilbud, med avtale gjort rett etter intervjuet, ville gjøre det lettere å ta imot et slikt

tilbud. Noen mente at oppfølgingen burde komme umiddelbart etter at intervjuet var ferdig og burde presenteres som en del av selve granskningen:

«En må være obs på dem som er aleine, som ikke har noen å gå til, som går ut til ingenting etterpå. Det bør være tilbud om oppfølging til alle etterpå, slik at folk slipper å gå hjem først, det bør være andre enn de som er i samme situasjon som skal være denne støtten, de har nok med sitt eget.» (mann)

«Det burde være oppfølging med en gang en var ferdig, noe obligatorisk. Vi skulle egentlig fått en time der og da. For du orker ikke alltid å gå dersom det er opp til deg.» (kvinne)

Under intervjuet ble informantene spurt om det var ting som kom for dårlig frem i granskningen, ting som burde vært bedre belyst. De fleste syntes det meste kom godt nok fram, og at en i intervjuet var inne på de fleste sidene av tiden på barnehjemmet. Men to informanter mente det også burde vært fokusert på hvordan barna fikk det etter at de forlot barnehjemmene, og at oppfølgingen i etterkant av et barnehjemsopphold kunne være svært dårlig og mangelfull. En informant syntes det ble fokusert for lite på de positive sidene ved omsorgen på barnehjemmet, på de av de voksne som gjorde en god jobb og som gav omsorg og nærhet, og på at det også var barn som fikk et langt bedre utgangspunkt enn de ville ha fått dersom de hadde vokst opp hos foreldrene sine.

Når deltagerne ble spurt om det var ting som var godt å få fortalt, sa to at det var godt også å få fortalt om de voksne som prøvde å gi omsorg og som prøvde å beskytte og verne barna fra overgrep.

En informant foreslo at deltagerne i granskningen burde fått eksempler på hvilke spørsmål som kunne bli stilt i forkant av selve granskningsintervjuet, både for å kunne forberede seg bedre, og fordi dette kunne gjort det lettere å huske vesentlige episoder i møte med kommisjonen. Vedkommende pekte på det frustrerende ved å komme på mange viktige fakta først etter at intervjuet var over. Flere andre informanter fortalte også om lignende frustrasjon.

Det meningsfulle er spesielt knyttet til å kunne bidra med erfaringer som kan være nyttige og til hjelp for andre

Flere informanter sa at de savnet bedre informasjon om hva som ville bli oppfølgingen etter granskningen, for eksempel om de formelle sidene ved en eventuell erstatnings sak og hvor de kunne henvende seg dersom de ville søke om erstatning. De ønsket at denne informasjonen hadde kommet rutinemessig, uten at de hadde behovd å lete etter den.

Diskusjon

I forskning som retter seg mot grupper som har opplevd svært stressfylte eller traumatiske hendelser vil det alltid være en risiko for at forskningsdeltagelsen medfører stor belastning og kan igangsette eller reaktivere de traumatiske opplevelsene. Gjennom flere undersøkelser (Dyregrov 2004; Dyregrov, Dyregrov & Raundalen, 2000) har vi vist at til tross for at det kan være smertefullt å delta, så opplever deltagerne at det også har vært godt og meningsfylt. Det meningsfulle er spesielt knyttet til å kunne bidra med erfaringer som kan være nyttige og til hjelp for andre. I denne undersøkelsen har vi ikke undersøkt hvordan deltagelse har påvirket deltagerne, men på bakgrunn av resultatene, kan det tenkes at det for noen på ny ble igangsatt tanker og reaksjoner knyttet til det som de opplevde i barndommen. For å begrense dette mest mulig unnlot vi i spørreskjemaet å stille spørsmål om belastende barndomsopplevelser, med unntak av et generelt spørsmål.

Det ble satt av tid til å oppsummere opplevelsen av intervjusituasjonen i etterkant. På direkte spørsmål var det ingen som sa at de opplevde våre intervju som en ny belastning, men tre respondenter uttrykte ønske om at det nå måtte bli stille om selve saken. Motivasjonen for å delta i evalueringen var for alle intervjudeltagernes vedkommende et ønske om å bidra med sine erfaringer fra granskningen slik at disse kunne komme til nytte ved planleggingen av eventuelle tilsvarende granskninger andre steder. Flere synes det var viktig at de som hadde deltatt fikk fram sine synspunkt slik at det ikke bare ble fagfolk sine meninger som ble vektlagt.

Det var bare 54 % av de tidligere barnehjemsbarna som møtte for granskningsutvalget som deltok i denne undersøkelsen. Selv om dette er en akseptabel svarprosent i en gruppe som har opplevd store belastninger, er det vanskelig å vite hvor representativ gruppen er. I forskning over andre grupper som har opplevd traumatiske situasjoner regnes en svarprosent på over 50 som tilfredsstillende (Paykel, 1983). Vi vet fra forskning over traumer og plutselige dødsfall at det vanligvis er de mest «traumatiserte» eller rammede som ikke deltar (Dyregrov 2003; Paykel, 1983; Stroebe & Stroebe, 1989). Akkurat hvordan dette ville slått ut i den type gruppe som vi nå har samlet data fra er vanskelig å si, men en kan kanskje anta at de ville ha opplevd granskning og medieomtale enda mer belastende enn de som har svart.

All den stund vi ikke har hatt tilgang på bakgrunnsopplysninger som gjorde det mulig å sammenligne de som svarte med de som ikke svarte, kan vi bare anta at de som svarte sannsynligvis klarer seg bedre enn de som ikke svarte, og at de sistnevnte unnlot å besvare spørreskjema fordi

belastningen ville vært for stor for dem. Vi fikk ingen informasjon fra granskningsutvalget om hvor mange kvinner og hvor mange menn som møtte for dem, slik at vi heller ikke kan vite om det antall kvinner (39 %) og menn (61 %) som besvarte spørreskjemaet samsvarer med det antall kvinner og menn som møtte for granskningsutvalget. De generaliseringsproblemene vi således har må derfor være et bakteppe for de konklusjoner som trekkes og de råd som gis.

Det er stort sammenfall i det som fremkommer under intervju og spørreskjema, men det kan se ut til at de som ble intervjuet oppgir deltagelsen i granskningen som mer følelsesmessig belastende enn det som fremkom via spørreskjemaet. De er også mer i tvil på om de ville sagt ja i dag. Ulikheten i svartendens antas å reflektere at spørsmål blir stilt noe annerledes i intervjuet enn i spørreskjemaet. For eksempel ble de i spørreskjemaet spurt om de angret på at de deltok, mens de i intervjuet ble spurt om de ville ha deltatt i granskningen ut ifra det de vet i dag. Det kan også være at intervjuet bedre fanger opp den tosidige opplevelsen av å delta i granskningen som både positiv og viktig, og samtidig som smertefull og vanskelig.

En del av de som har blitt intervjuet har kontakt med hverandre og har diskutert vår «evaluering» med hverandre. Flere av de som ble intervjuet har vært opptatt av å få fram at selv om det var smertefullt å delta, så er det viktig at evalueringen ikke hindrer at granskninger blir gjennomført andre steder. Dette kan ha medført at noen kan ha fremstilt belastningen som mindre enn den i virkeligheten var.

Senter for Krisepsykologi har hatt to roller gjennom at vi både har vært et sted hvor en del av de tidligere barnehjemsbarna har fått psykologisk oppfølging betalt av Bergen kommune, og samtidig hatt ansvar for å «evaluere» møtet med granskningsutvalget. Intervju med en av oss (AD) i media i forkant av vår undersøkelse kan også ha påvirket potensielle deltageres ønske om å medvirke i undersøkelsen. Det er imidlertid vanskelig å vite på hvilken måte dette kan ha påvirket undersøkelsen. Vi kan ikke se bort i fra at noen kan oppleve oss som assosiert med Bergen kommune eller med offentligheten, slik at de av denne grunn enten unnlater å svare eller er mer forsiktige med sine svar. Noen informanter fortalte under intervjuet at de selv, eller noen de kjenner til, var skeptiske til om vår evalueringsundersøkelse faktisk gjennomførtes uavhengig av Bergen kommune. De har derfor vært bekymret for å svare på evalueringsundersøkelsen i frykt for at den skulle brukes til noe i forbindelse med utmåling av erstatningen. Erstatningsdebatten kom ellers sterkest opp etter at våre data var samlet inn. I den skriftlige informasjonen som fulgte spørreskjemaet ble det gjort helt klart at undersøkelsen ble gjennomført på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Den rolle som Senter

for Krisepsykologi har spilt i forhold til psykologisk oppfølging kan samtidig ha medført at flere har svart på spørreskjemaet enn om vi ble oppfattet som «bare» en forskningsinstitusjon, fordi de kan kjenne seg «forpliktet» til å svare.

Faktorene som er nevnt over kan ha påvirket reliabiliteten og validiteten av svarene både på spørreskjemaet og intervjuet. Vi vil også nevne at spredningen av svarene på spørsmålet om hva de hadde opplevd på barnehjemmet var liten, slik at de statistisk signifikante sammenhengene der «eksponeringsvariabelen» inngår bør betraktes med forsiktighet.

Å møte for utvalget – godt, vondt, viktig

Blant de som besvarte spørreskjemaet var det et flertall som opplevde deltagelse for granskningsutvalget som positivt. De fremhevet som viktig at de ble hørt, tatt på alvor, at de ble opplevd å bli trodd på og at de ble møtt med forståelse og respekt. Det er åpenbart at selve intervjusituasjonen av de fleste ble opplevd som positiv med en ivaretagende, fin tone. Noen kvinner opplevde imidlertid det å møte utelukkende mannlige kommisjonsmedlemmer som vanskelig.

Til tross for at de fremhevet møtet med granskningsutvalget som positivt, var det for et stort flertall av respondentene en følelsesmessig vondt situasjon. Mange fremhevet i sine skriftlige kommentarer at det rippet opp i gamle minner eller virvlet opp «gammelt dritt». Ikke bare skjedde dette under møtet for granskningsutvalget, men de opplevde at denne virkningen vedvarte i ettertid, slik at de fikk igangsatt tanker og følelser som de ikke lenger hadde kontroll med. Våre intervjudata bekreftet at deltagerne i granskningen har opplevd det som ubehagelig eller meget ubehagelig å fortelle om sine barndomsopplevelser. Ubehaget har vært knyttet både til type opplevelser de har fortalt om, og til det å skulle fortelle om ting de ikke har fortalt til andre før, og som de har vært overlatt til seg selv å bearbeide og sette i perspektiv i ettertid. Mange har også hatt så mye å fortelle at intervjuene har vært lange og omfattende.

De statistiske sammenhengene viste at de som rapporterte fysiske og psykiske overgrep opplevde møtet med granskningsutvalget som signifikant mer vondt enn de med mindre eksponering. Det var også de som rapporterte mest eksponering som i signifikant større grad opplevde at møtet hadde påvirket dem negativt i ettertid, og som opplevde mindre kontroll med tanker og følelser i ettertid. Her er som tidligere nevnt spredningen i svarene mht. hva de har blitt eksponert for liten, noe som gjør at en bør være forsiktig med å generalisere ut fra gruppen vi har undersøkt. Ut fra

spørreskjema og intervju er det grunn til å tro at dette reflekterer minnesaktiveringen som skjer både gjennom granskning og mediefokusering.

Reaktiveringen av gamle minner er den største faren ved å igangsette slike granskninger

I våre intervjuer fortalte nesten alle at de har opplevd at granskningsintervjuet satte i gang eller forsterket ubehagelige minner, tankekjør og mareritt. Flere har opplevd at de har begynt å huske minner som de tidligere ikke visste de hadde. Det synes således som om det er reaktiveringen av gamle minner som er den største faren ved å igangsette slike granskninger.

En skal samtidig merke seg at det store flertall ikke har fått selvmordstanker etter at saken kom opp. Det var likevel åtte personer som sa seg helt eller delvis enig i at de hadde tenkt at de ikke orker å leve lenger. Med bakgrunn av at det, oss bekjent, har skjedd tre selvmord siden saken kom opp, og at vi sannsynligvis har den minst plagede gruppen som informanter, kan det antas at det er flere som har hatt slike tanker enn det prosenttallene viser. Det er også svært urovekkende at så mange (rundt 80 %) sa seg enig i at det var mye de ikke orket eller ville fortelle til granskingsutvalget. Dette understreker at rapporten over forholdene sannsynligvis ville vært enda mer graverende om de hadde hatt ork til å fortelle om noen av de verste tingene de hadde opplevd.

På det tidspunkt (november 2003) da de mottok spørreskjemaet var det bare åtte personer (19 %) som sa at det stemte helt at ting har roet seg for dem og falt mer på plass. Mange opplevde at de forut for granskningen hadde levd med en kontroll på minnene som, selv om det for mange medførte betydelige plager, likevel var forenlig med et relativt høyt funksjonsnivå. Granskning og mediefokusering gjorde at disse minnene ble aktivert og var vanskelig å få kontroll med igjen. Psykoterapi i denne situasjonen gir ingen garanti for at en gjennom en psykoterapeutisk prosess får kontroll med minnene igjen, og eventuelt får et bedre liv enn før. For de som har deltatt i granskningen synes det ikke enkelt å gjenopprette de mestringsmekanismer som tross alt fungerte forut for granskningen – minnene er for en del kommet ut av kontroll, og deres tidligere mestringsmekanismer fungerer ikke lenger. Her er ikke enkle løsninger eller korte råd tilstrekkelig for å gjenopprette den mentale likevekt.

Fra intervjuene fikk vi det klare inntrykk at de som så ut til å mestre deltagelsen i granskningsundersøkelsen best, var de som fra før av i størst grad hadde tenkt og bearbeidet de tidligere opplevelsene, enten på egen hånd eller ved hjelp av andre. De syntes å ha utviklet mestringsmekanismer for å holde ubehaget i sjakk. For mange av dem som ikke tidligere hadde snakket

om sine opplevelser til andre, eller som hadde begynt å huske som en følge av granskningen, kom ubehaget svært overraskende. Men også de som tidligere hadde tenkt mye på barndomsopplevelsene og hatt kontroll på dem, ble forbauset over intensiteten i de følelsene som møtet for utvalget utløste.

Det er altså knyttet betydelige belastninger for den enkelte til å møte for et slikt granskningsutvalg. Dette betyr at sikkerhetsnett av tiltak som etableres for å ivareta mennesker i forbindelse med en slik granskning må være finmasket slik at det raskt kan påkalles hjelp. Hjelpen må også bestå av mer enn et telefonnummer de kan ringe. I våre studier av kriserammede har vi blant annet vist at hjelpen må strekke seg ut mot de som opplever krisen, at hjelpetilbudet må gjentas og at hjelpen må fortsette over tid (Dyregrov, 2003; Dyregrov, Nord-anger & Dyregrov, 2000).

Anbefalinger til senere granskninger

Før vi påpeker noen muligheter for å forbedre prosedyrer i forbindelse med eventuelle fremtidige granskninger, vil vi understreke at et klart flertall av våre informanter er meget fornøyd med den måten de ble ivaretatt på. De beskrivelser som granskningsutvalget har gitt av fremgangsmåten de benyttet i kontaktetablering og gjennomføring av møtene med tidligere barnehjemsbarn kan altså være en særdeles god «mal» for andre granskningsutvalg. De forbedringsforslag vi kommer med må ses mot denne bakgrunn. Det er også viktig å ha in mente at slike granskninger er en rettslig arbeidsmåte med spesielle notorietetskrav, rettsikkerhetskrav og krav om partsuavhengighet som setter grenser for hvordan intervjuene gjennomføres. De psykologiske rammene for samtalen må nødvendigvis være underordnet de juridisk faglige.

Noen påpeker at de kunne blitt noe bedre forberedt til møtet. Det er også slik at nærmere 80 % ikke har orket å fortelle alt til utvalget. Når flertallet av de som deltok i vår undersøkelse vurderte selve samtalsituasjonen under granskningen positivt, er det usikkert om endringer i selve prosedyren kunne ha hjulpet dem til å fortelle mer enn de gjorde. Noen få påpekte imidlertid at de opplevde at samtalen kunne ha karakter av forhør, eller at den kjentes fornedrende. Ved fremtidige granskninger bør en på forhånd gjøre seg nytte av den kunnskap som finnes i forhold til å samtale med mennesker om sensitive temaer (se for eksempel Rønnestad & von der Lippe, 2002). Både på spørreskjemaet og gjennom intervjuet kom de tidligere barnehjemsbarna med refleksjoner og råd om hvordan gjennomføring av en slik granskning kunne forbedres. På basis av dette tror vi at det finnes et potensial for å øke rapportering og på enda bedre vis ta vare på informantene ved å endre på følgende:

- klargjøre og gjenta at granskningen utføres uavhengig av «ansvarlig» kommune
- unngå fremmedgjørende diktering underveis i intervjuet
- la de som har opplevd mye få ekstra god tid, eventuelt få møte flere ganger
- supplere intervju med et spørreskjema
- tillate en personlig valgt støtteperson å være tilstede om de ønsker det
- skape en ramme for at de kan fortelle om det verste og først ta dette opp mot slutten av møtet med færre tilstede: «Vi vet fra tidligere erfaring at det kan være spesielt vanskelig for de som har opplevd overgrep å fortelle om det verste som skjedde, spesielt om dette omhandler seksuelle handlinger. Dersom du ønsker det, kan samtalen fortsette med bare en av oss til stede»
- sette sammen utvalget slik at det alltid er kvinner til stede i møtene
- tillate notater fra et ikke-ledende, terapeutisk intervju å bli lagt til den enkeltes «forklaring»
- sikre umiddelbar og langsiktig oppfølging fra dertil egnet helsepersonell
- lage en enkel informasjonsfolder om vanlige reaksjoner i etterkant av sensitive intervjuer – med kontaktinformasjon, eventuelle selvhjelpsråd og råd om hvordan ens familie/sosiale nettverk kan informeres

I et granskningsintervju blir balansen mellom det formelle og det empatiske og terapeutiske viktig. En formell og litt stram ramme i kombinasjon med empati og respekt, kan hjelpe informantene til å holde kontrollen når de skal fortelle om følelsemessige belastende emner. Et granskningsintervju bør ikke bli for terapeutisk, og nettopp den ryddige, klare og «greie» måten intervjuet ble gjennomført på i Bergen har blitt understreket som meget positiv av flertallet av informantene i evalueringsintervjuet. Fokus på fakta framfor følelser kan også ha hjulpet deltagerne til å beholde kontroll. Det kan også reises spørsmål om det er ønskelig for deltagerne at alt skal bli fortalt. Både av spørreskjemaet og intervjuet fremgår det at det som er holdt tilbake har vært det verste og det vondeste. Med et mer «terapeutisk» opplagt intervju kunne tanker og følelser kommet enda mer ut av kontroll enn det våre informanter forteller om. I en terapi ville man ha brukt lang tid og arbeidet mye med å etablere eller utvikle selvreguleringsmekanismer og selvforståelse før en person hadde vært klar til å ta fram og fokusere på det de opplever som «det verste». For noen er det nok bra at ikke alt kommer fram i granskningsintervjuet.

Nærmere 80 % har ikke orket å fortelle alt til utvalget

Det siste punktet på listen foran om utvikling av en informasjonsfolder er viktig ikke bare for deltagerne egen del, men ut fra de kommentarer som informantene har gitt om vanskene flere opplever i forhold til egen familie, venner og arbeidsplass. Enkle råd om hvordan de kan håndtere informasjon ut til sine nærmeste omgivelser vil være til hjelp. Kanskje kan dette også vektlegges bedre i den psykologiske oppfølgingen som tilbys.

Når barn som kanskje også før de kom til barnehjemmet har vært utsatt for belastninger, så blir utsatt for alvorlige overgrep på barnehjemmet eller eksponert for «omsorgspersoner» som sprer frykt i stedet for trygghet i dagliglivet, har vi et stort offentlig ansvar for å erkjenne denne svikten og gi dem synlige bevis for at vi gjør det. Dette er først og fremst et moralsk tema, men det gir også grunnlag for psykologiske refleksjoner. Når mange forteller at granskningen og mediefokuseringen har brakt minnesmateriale tilbake med full tyngde, avspeiler det at de mekanismer som regulerer emosjoner er sårbare. Gjennom en ny granskning kan vi rivede grunnen under de mestringsmåter som for mange har fungert og gitt trygghet, og vi risikerer å svikte enda en gang. Det samme risikerer vi imidlertid å gjøre, dersom vi stilt overfor disse reelle betenkelighetene på individnivå, velger å unnlate å erkjenne vår kollektive skyld og deres opplevelse av et rettmessig krav på oppreisning.

Et annet forhold som ikke er berørt i vår undersøkelse, er den psykiske belastningen som granskning og medieoppmerksomhet har hatt for de mange som har hatt sitt arbeid ved disse institusjonene og deres familier. Mange av dem vil urettvis kjenne seg «anklaget» for å ha vært overgripere fordi det ved noen av institusjonene var svært kritikkverdige forhold. Granskningskommisjonen har også avdekket at det for ansatte var lite faglige møter eller veiledning i forhold til å takle barn og ungdom med særskilte behov. Lavere materiell standard, lav bemanning og faglig kompetanse, stor gjennomtrekk blant ansatte, dårlig tilsyn og datidens syn på barn og barneoppdragelse kan ikke forsvare det som skjedde, men er viktige rammer for å forstå hvordan overgrep kunnes skje.

Konklusjon

Vi ba deltagerne beskrive både reaksjoner i forhold til møtet for granskningsutvalget og reaksjoner i forhold til medie-omtalen av barnehjemmene, og vi ber dem gjøre det retrospektivt. Samtidig med at de ble bedt om å gjøre dette, verserte fremdeles saken med jevne mellomrom i media. Forskning skjer ikke i et vakuum, og vi må se svarene de gir på spørreskjema og i intervju mot denne bakgrunn; det gir oss ikke nødvendigvis et «sant» innblikk i virkeligheten, men den reflekterer den opplevelse

deltagerne har ved deltagelsestidspunkt. Dette avspeiler at det gjennom forskning er vanskelig å gi fullgode svar på de problemstillinger vi ønsket å belyse.

Ut fra de personer som har svart på spørreskjemaet og de vi har intervjuet, vil vi likevel konkludere med at det kan forsvares å gjennomføre tilsvarende granskninger andre steder. Dette forutsetter at ivaretagelsen av de som skal møte for et granskningsutvalg er god, at de er godt forberedt på hva som møter dem, at de tas godt vare på under intervjuet, og ikke minst, at det finnes mulighet for psykologisk oppfølging i etterkant. Selv om rammen er juridisk faglig bør en bygge videre på den bruk av psykologfaglig kunnskap som ble benyttet under denne granskningen, og de erfaringer som er vunnet.

Vår anbefaling er også at man så langt som mulig søker løsninger som i størst mulig grad innebærer individuell psykologisk hjelp til tidligere barnehjemsbarn, og en oppreisning som gjør at de ikke blir eksponert for en granskning som kan gi nye påkjenninger til personer hvorav mange er spesielt sårbare på grunn av sin bakgrunn. Med tanke på at mange av dem som kanskje opplevde den største påkjenningen under granskningen ikke inngår i vår undersøkelse, vil vi sterkt anbefale at det ses på muligheter for å unngå en slik belastning. Dersom det er mulig å dokumentere faktiske forhold på bakgrunn av tilsynsrapporter (eller mangel på sådanne) og annet arkivmateriale fra den aktuelle tidsperiode, vil det spare mange for påkjenninger. Utvikles en kompensasjonsnøkkel som kan benyttes på landsbasis, slik at tidligere barnehjemsbarn ikke må «rippe opp i» det som skjedde under oppholdet, vil det også redusere de mentale kostnader. De anbefalinger vi nevnte som muligheter for å forbedre prosedyren som ble fulgt under granskningen i Bergen bør også inkorporeres.

Flertallet av dem vi intervjuet anbefaler at det settes i gang lignende granskninger andre steder i landet, men understreker at det er viktig med oppfølging til de som deltar, gjerne rett etter et eventuelt intervju og gjerne som en «obligatorisk» del av å delta i granskningen. Flere anbefaler også at det blir gitt informasjon om vanlige reaksjoner som kan komme når en henter frem og går i gjennom tidligere smertefulle barndomsopplevelser.

Atle Dyregrov
Senter for Krisepsykologi
Fabrikkgt. 5,
5059 Bergen

Tlf 55 59 61 80

E-post atle@uib.no

Referanser

- Dyregrov, K. (2003). *The loss of child by suicide, SIDS, and accidents: Consequences, needs and provisions of help*. Doctoral dissertation (dr. philos). HEMIL, Psykologisk fakultet. Universitetet i Bergen.
- Dyregrov, K. (2004). Bereaved parents' experience of research participation. *Social Science & Medicine*, 58, 391–400.
- Dyregrov, K., Dyregrov, A., & Raundalen, M. (2000). Refugee families' experience of research participation. *Journal of Traumatic Stress*, 13, 413–426.
- Dyregrov, K., Nordanger, D., & Dyregrov, A. (2000). *Omsorg for etterlatte ved brå, uventet død. Evaluering av behov, tilbud og tiltak*. Rapport. Senter for Krisepsykologi. Bergen. (80 s.)
- Drægebø, E. (2003). *Erfaringsnotat fra granskningsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Bergen*.
- Furman, B. (2000). *Det er aldri for sent å få en god barndom*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Kvale, S. (1996). *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. London: Sage publications.
- Lost in Care – Report of the Tribunal of Inquiry into the Abuse of Children in Care in the Former County Council Areas of Gwynedd and Chwyd since 1974* (2000). London, the Stationery Office. ISBN 0105566608
- Paykel, E. S. (1983). Methodological aspects of life events research. *Journal of Psychosomatic Research*, 27, 341–352.
- Rapport fra Granskningsutvalget for barne-verninstitusjoner i Bergen (2003). Rapport fra utvalget oppnevnt av Fylkesmannen i Hordaland 31. oktober 2001. Avgitt 26. juni 2003*
- Rønnestad, M. H., & A. von der Lippe (2002). (Red.). *Det kliniske intervjuet: En håndbok*. Oslo: ad Notam Gyldendal forlag.
- Skjerve, J. (2004). Granskning av barneverninstitusjoner i Bergen: Noen erfaringer og refleksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 41, 199–205.
- Stroebe, M. S., & Stroebe, W. (1989). Who participates in bereavement research? A review and empirical study. *Omega*, 20, 1–29
- Publisert: 31.07.2005, Tidsskrift for Norsk psykologforening.